

УДК 141.7 (045)

Н.М. Сухова

С. КРИМСЬКИЙ: ЛЮДИНА НА МЕЖІ ЕПОХ ТА ЦІННОСТЕЙ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розглядається передбачення С.Б. Кримським існування людства на межі тисячоліть та перспективи його подальшої адаптації у новій епосі.

Ключові слова: духовність, моральні норми, цінності, глобалізація, глобальні проекти, адаптації, вибір.

Вступ

Видатний філософ України, С. Б. Кримський, вчений зі світовим ім'ям, ерудована і прекрасна людина, з якою можна було говорити на різноманітні теми: про людяність і людську гідність, про любов, поезію та музику – останні роки свого життя працював у Національному авіаційному університеті. Його наукові доробки та лекції з філософії науки як далекоглядні роздуми надихають молоде покоління майбутніх учених замислюватися про долю людства у складні часи глобальних змін у сучасному світі. Проблема про місце і роль гуманітарних наук, зокрема філософії у сучасному світі високих технологій та багатоаспектних ризиків, особливо чітко прописана в останніх роботах філософа і є своєрідним заповітом для нащадків.

Актуальність теми

З початку XXI століття спостерігається розчарування європейської культури в базових принципах своєї орієнтації щодо людини, світу та суспільства і це сприяло появі бурхливих хвиль філософської критики серед провідних дослідників філософських шкіл Європи, включаючи й відомих українських філософів. Швидкоплинний світ вимагає від людства саме творчого підходу до ревізії своїх наукових доробок та практик у всіх сферах його існування: вихованні, освіті, науковій діяльності, громадському житті тощо.

Актуальною в соціально-культурних реаліях сьогодення стала потреба перегляду класичних уявлень про людину, її ідеали і цінності, оскільки всі ці поняття тісно переплітаються з визначенням таких основних характеристик людяності, як духовність, софійність, гуманізм та багато інших.

Основна частина

Побіжний огляд філософських праць С. Б. Кримського, в яких він проводить аналіз існування людства з позиційного минулих і майбутніх перспектив, найбільш яскраво висловлено філософом наприкінці XX століття: «Переддень XXI сторіччя нашої ери виявляє своєрідність початку кожного з трьох останніх тисячоліть світової культури. Якщо початок тисячоліття нашої ери знаменується чеканням Месії, а початок другого тисячоліття породив есхатологічні настрої кінця світу, то третє тисячоліття, що настає, характеризується поширенням ідеології «кінця історії» [1, с. 200].

Передчуваючи дихання нової епохи, дослідник сам поринає розумом і серцем у незвіданий для його покоління світ, в якому проявився розрив часу і «на очах одного покоління виникають і гинуть світові тоталітарні імперії, відбувається дивний за швидкістю стрибок від соціуму комуністичних ідеалів до постсоціалістичного суспільства, кінематографічно

змінюється політична карта світу... коли надресурси та надзусилля значної частини людства були розтрачені на реалізацію історичних надфікцій. Стало ясно, що на землі не можна збудувати рай, а можна лише уникнути пекла» [1, с. 201].

Пробудження на межі тисячоліть інтересу до «практичної», тобто соціальної і політичної, філософії яка у Арістотеля займала друге місце після теоретичної філософії (теоретична філософія задає питання про буття), підняли якісно нову хвилю питань про умови та можливості людських вчинків у суспільстві, про щастя, про суспільне благо, про устрій держави тощо.

Однією з найважливіших особливостей вітчизняної філософської думки XX-XXI століть, що вирізняє її серед світової філософії, є інтерес до філософії космізму, який не входить у поле наукового дослідження сучасної європейської філософії. С.Б. Кримський був прихильником і послідовником космістів і саме з цих позицій висловлював необхідність нового усвідомлення ідеї людяності на рубежі двох епох: «Людство вступило в нову фазу свого історичного звершення. Завдяки космонавтиці звершився самий неосяжний крок історичного прогресу – людина ступила на інше небесне тіло... Це унікальна подія. Людина вперше потрапила в неолюднений світ, у світ долітальної, дожиттєвої Ойкумени» [2, с. 23]. Отже, дослідження космосу наштовхнуло передових мислителів XX століття пропагувати і доводити вкрай важливу необхідність збереження життя на нашій планеті, навчатися й відкривати нові закони та принципи існування різноманітних форм життя. Така позиція напряму натякає на те, що сучасність сформувала нові виклики, які вимагають докорінного переформування освітньо-виховного та науково-дослідницького процесів, щоб відповідати таким запитам. При цьому вкрай важливо не втратити людину з її найвищими цінностями.

Коли ми говоримо, що наука відкриває нові закони та принципи існування матерії та різноманітних явищ, то виникає питання про те, чи були вони до того як їх відкрили, коли вони були «закритими»? Відповідь напрошується сама собою – всі закони і принципи Всесвіту існували й існують, навіть якщо вони ще не відкриті науковцями. Закони І. Ньютона діяли ще до того, як фізик сформулював їх для нас. І так само відбувається з багатьма відомими відкриттями.

В одному з інтерв'ю газеті «День» (2006 року) С. Б. Кримський, як палкий патріот своєї землі, пророче говорив про те, що «у сучасному глобалізованому світі Україна має всі можливості для того, щоб зіграти роль цивілізаційного центру», бо саме тут упродовж багатьох століть перетиналися величезна кількість культур і зародилася греко-слов'янська православна цивілізація. Лише політичний чинник,

вважав філософ, є основною перешкодою щодо розв'язання Україною світових проблем сучасної цивілізації. Абсолютизація економічних чинників, байдужість до культури, освіти та науки, не виправдані надії на політичну структуризацію українського соціуму виключно за партійним принципом і все рівно філософ не переставав мріяти про створення Центру духовності XXI сторіччя, який всебічно займався би проблемами сучасної людини [1, с. 154 – 161]. Це говорить про якісно високу і мудру душу філософа, коли боротьбі зі злом протиставляється виваженість та помірковане моделювання перспективного існування для нащадків.

Україна, враховуючи бурхливі події останніх двох років, починає формувати і втілювати новий проект суспільного існування. На цьому шляху ми стикаємося з багатьма перешкодами з боку корумпованих чиновників, старими стереотипами мислення та зламом цінностей громадян, втратою довіри до тих, хто багато років перебуває на керівних посадах при владі. Реформування, зокрема системи освіти в Україні, відбувається вкрай тяжко, оскільки це одна з найконсервативніших галузей суспільного життя реформаторам необхідно враховувати сучасну спрямованість освіти людини, коли на перший план виходять евристичні завдання. В такому разі навчання відбувається не фактами, а евристично, творчо. Вчитель виступає експертом, а не просто тим, хто сповіщає знання, яке швидко приростає з року в рік. «Є закон, – говорив С. Б. Кримський, – який проходить через всю історію людства, через всю історію формування знання, – закон утиснення і скорочення знання. Сучасне знання подвоюється кожні п'ять років» [2]. Як дослідник у галузі філософії науки, філософ вважає, що для того, щоб нам від початків знання про світ дійти до сучасного рівня існування знання, ми повинні виділяти основні положення, з яких можна логічно виводити інші. Контурно окреслюючи основні завдання для освіти глобалізованого XXI століття, С. Б. Кримський головним чинником визначає духовність, яка виростає з утворення образу людини із самої людини, і такий процес повноцінно є можливим лише на етичній основі. Хоча й на цьому шляху є небезпечні моменти схибити, бо викладання етики як науки про подолання людиною своїх недосконалостей може зупинитися на моралізаторстві і тоді живого процесу вдосконалення людської природи не відбудеться, оскільки людина зростає на прикладах поведінки і вчинків оточуючих її людей, а не на теоретичних декларативних моделях.

Складний глобалізований світ для України та для інших країн пострадянського простору представлений трьома глобальними проектами розбудови суспільства: західно-європейський глобальний проект, антиглобалістський багатополарний проект (Росія є послідовником саме цього проекту) та ісламський антипрогресивний проект. Який із них буде найбільш успішним і чи не з'явиться ще якийсь новий проект розбудови суспільства, вирішуватиме історія.

Сьогодні все більше і більше спостерігаємо прагнення громадян українського суспільства долучитися до Європи, до європейських цінностей. Тільки слід враховувати, що Європа не є єдиною і у кожній країні існують свої внутрішні проблеми та супереч-

ності. Навіть у межах однієї країни квартал від кварталу відрізняється, хоча присутній і прошарок людей, які керують життям наскільки це можливо, оскільки суспільство лишається системою, яка є самоорганізованою. Люди з цього прошарку диктують і насаджують нові культурні форми, а всі інші повинні цьому підкорятися або боротися проти цього. Яскравим прикладом цьому є нещодавні події в Парижі. Ми спостерігаємо, як західне суспільство «твердою рукою» і жорсткими намірами приводить до реалізації глобалізму і його культурної форми, мультикультуралізму. Технічно цей проект виглядає як нові технології (освітні, соціальні, комунікативні тощо). Світову спільноту вражає сила і наполегливість розгортання цього проекту, хоча сила вторгнення цього проекту неоднозначно сприймається в Європі корінними мешканцями і емігрантами.

Глобально-універсалістські претензії і потужна агресивність проекту нагадує ситуацію з історії християнства, коли вчення Христа про те, що потрібно підставити другу щоку, коли тебе вдарили в обличчя, спочатку розколює християнську общину, потім крушить Рим, потім знищує варварів, які зруйнували Рим, і так іде ланцюговою реакцією аж до опанування християнством усього світового простору. Цей історичний момент не всі усвідомлюють саме з причин вузькості мислення і поверхневою усвідомлення історичних фактів. Отже, в XXI столітті мислити в межах національних і регіональних масштабів вже замало. Тому створений і втілюється проект, коли все людство стрімко об'єднується і в результаті передбачається розмивання границь між державами, відсутність війн і вихід у космос. Мабуть саме за таких умов можливим є вирішення проблеми бідності, голоду і т. і. Наприклад, за рахунок відсутності гонки озброєння, коли фінанси переправляються для вирішення саме таких проблем. І таку можливість теж не виключав С. Б. Кримський, коли розмірковував про духовність як «ціннісне домобудівництво, як заклик згори зробити те, що не робиться природним чином» [4, с. 54].

Те, що раніше сприймалося як утопія в творах письменників-фантастів, сьогодні мислиться як реальна, по дням розпланована стратегія, що втілюється достатньо жорстко. І це стає очевидним при ближчому знайомстві з представниками різних прошарків європейського соціуму. Багато людей висловлюють незадоволеність таким станом відносин у соціумі, оскільки відбувається утискування людської творчості. Тому поряд із цим проектом конкурують ще два проекти, а можливо й з'явиться третій. Сподіваємося, що саме він формується в надрах бурхливого українського суспільства, в якому бродять ідеї космізму і софійності.

Актуальність поліглобального проекту, в якому враховуються космічні смисли, все більше знаходить своїх прибічників і послідовників. Західним філософам філософія космізму є не цікавою в тому плані, що вона не вписується в їхній проект, тому вони її весь час ігнорують. У європейського проекту є свої недоліки, які можна безкінечно піддавати критиці, але в межах цього проекту люди розуміються як жителі Землі і християнство вважається такою ж самою архаїкою, як і іслам, буддизм, іудаїзм тощо. Так само й національність людей відходить на дру-

гий план. У цьому й знаходиться те раціональне зерно, оскільки більшість війн і різноманітних конфліктів відбувається на міжнародному ґрунті. Сьогодні ми спостерігаємо, як на вулицях Європи прихильники різних світових проектів з'ясовують стосунки між собою у формах, далеких від цивілізованих. Наприклад, ісламському антипрогресивному проекту не потрібен ані космос, ані глобальні комунікації. І тут пригадуються слова С. Б. Кримського про те, що минуле ніколи не виграє у майбутнього.

У XXI столітті у відкриту фазу боротьби між собою вступають різноманітні медіакультурні форми. Сучасники глибоко помиляються, коли вважають, що в Європі нічого не відбувається, підходячи поверхово до можливостей Інета. Вони беруть параметри застарілих форм і намагаються залучити їх як оцінку подій у сучасній Європі до футурологічних вторгнень, які там мають місце бути сьогодні. Сила західно-європейського проекту полягає в тому, що зовнішня гуманізація освіти, легалізація прав різноманітних меншин, прав тварин і т. і. є привабливими для сучасної людини. Але ж ступінь агресії цього проекту визначається претензією на універсалістську концепцію (у християнства завжди були універсалістські претензії), і крайньою її формою є вихід у космос. Тому концепції «Руського світу» і концепція «Ісламського халіфату», які спрямовані на розділення, на протиставлення Сходу і Заходу і т. і., працюють проти природного ходу історії і їхня незадоволеність європейським проектом ще більше стверджує його перспективність та успішність. Якщо б європейський проект був слабким, то ніхто не боровся із ним такими нелюдськими методами, як розстріл мирних людей і т.д. Виходячи з цього, випливає висновок, що геополітичний трактат 90-х років ХХ століття С. Хантінгтона про розділений багатополарний світ у різноманітних культурних формах більшою мірою тяжіє не до об'єднання людства перед складними випробуваннями на виживання. Як показує наука та людський досвід, історія зруйнує всі проміжні форми і всі недосконалі форми таких проектів, а можливо навіть і самий «досконалий» проект, якщо в ньому будуть допущені помилки, зроблений чи не зроблений вірний вибір. Отже, ускладнення суспільних і людських відносин у сучасному світі вимагає від нас перегляду аксіологічних і гуманістичних засад для нашого подальшого розвитку.

Перспективним для адаптації українського суспільства в європейський простір. С. Б. Кримський вважав момент оволодіння знаннями, «настоящими на совісті». «Це такі знання, які вписуються в долю. Це гуманізація, або метизація, знання. І необхідно – хоч це й звучить високопарно, але насправді реально і можна досягти – перебороти самого себе... тому що у творчості людина долає себе, робить відкриття і т.д.»[3]. Він вважав, що Україні необхідна духовність, «яка викристалізувалася в греко-слов'янській православній цивілізації Київської Русі, яку у свій час втілювала Києво-Могилянська академія, яка була одним із чинників подолання епохи Руїни другої половини XVII століття, загалом та духовність, яка зробила українську націю суб'єктом світової історії» [4, с. 54]. Хоча духовність взагалі репрезентує весь ціннісний досвід

людства, через який можна інтерпретувати нові явища в сучасному суспільстві.

Як представник української культурної традиції, С. Б. Кримський підкреслював фундаментальне значення християнського Декалогу для усвідомлення українцям свого європейського коріння, а саме трійці чеснот: Віра – Надія – Любов, оскільки вважав цю трійцю наскрізною для всієї європейської культури. Наголошував на тому, що феномену надії притаманний екзистенційний статус і це сприяє баченню себе в дзеркалі майбутнього, адже «надія була і залишається рятувальним символом у наш драматичний і незвичайний час» [4, с. 61]. Тому в наші інноваційні часи оновлення життя, духовність потребує узгодження з традиціями Святого Письма. Саме за умов з'ясування своїх вчинків і дій із споконвічними принципами і загальнолюдськими цінностями людина зрозуміє руйнівність своїх недобрих намірів до світу та до інших людей, обернеться ситуацією самознищення власної душі і духу. З іншого боку, смислове й ціннісне самоствердження людини, як фундаментальна риса людської життєдіяльності, нерозривно пов'язане з духовністю, творчістю та свободою. Ці якості проявляються в самостверженні людини, так само як самоствердження відбувається саме через них. Тому сучасній людині необхідна ревізія багатьох системостворюючих понять та цінностей, що обумовлено проблемою обрання найбільш небезпечного шляху виходу зі складного становища, в якому людство опинилося сьогодні.

Висновок

Піклуючись про долю майбутнього покоління, С. Б. Кримський намагався підготувати його до важливих і доленосних змін, підготувати їхні душі до випробувань складними ситуаціями глобалізованого світу, в якому відбувається дрейф ціннісних систем і культурних традицій. Багато з його статей надихають прийдешнє покоління на оптимістичне сприйняття випробувань у XXI столітті за умов, коли людина є освіченою, має світогляд, побудований на філософському підґрунті. Саме тоді людина стає господарем своїх ідей, має владу над своїми поглядами та піддає сумніву свої погляди на світ у часи змін. Ніхто не зможе зруйнувати щось важливе для нас, якщо ми самі вибудували це зсередины, якщо ми вільно володіємо нашими поглядами на світ і можемо їх вільно корегувати. А якщо людина стикається зі складною проблемою, то вона відразу оперативні і творчо реагує на неї, оскільки особистість володіє такою здатністю. Разом із тим, слабка людина, світогляд якої є більшою мірою навіюванням чи нав'язаним, опинившись у складній ситуації, впаде в розпач, зневіру та депресію. Тому доки буде існувати людство, воно завжди буде шукати вирішення складних проблем практичного і морального характеру. Цей процес буде пов'язаний із власними зусиллями людини, а не турботою про неї з боку будь-яких суспільних структур.

Список літератури

1. Кримський С. Б. Перспективи нового тисячоліття та зміна стратегій соціального інтелекту. //С. Б. Кримський Про софійність, правду, смисли людського буття : 36. науково-публіцистичних і філософських статей. – К., 2010. – 467 с.

2. Крымский С.Б. Космонавтика как фактор космической цивилизации // Вісник Національного авіаційного університету. – Серія : Філософія, культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ. – 2008. – № 1(7). – С. 23-25.

3. Каменщикова И. Знания, настоянные на совести. / Человек без границ. http://www.manwb.ru/articles/philosophy/filosofy_and_life/sonscience_knowledge/

4. Крымский С. Принципы духовности XXI столетия / Ранкові роздуми. Зб. ст. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.

Н.Н. Сухова

С. КРЫМСКИЙ: ЧЕЛОВЕК НА ГРАНИЦЕ СТОЛЕТИЙ И ЦЕННОСТЕЙ

В статье рассматривается предвидение С. Б. Крымским существования человечества на стыке тысячелетий и перспективы его адаптации в новой эпохе.

Ключевые слова: духовность, нравственные нормы, ценности, глобализация, глобальные проекты, адаптации, выбор.

N. Sukhova

S. KRYMSKY: MAN AT THE JOINT OF AGES AND VALUES

The article deals with S.B. Krymsky's prediction upon the existence of mankind on the turn of the millennium, and the prospects for its adaptation to the new era.

Keywords: spirituality, moral norms, values, globalization, global projects, adaptations, choice.

УДК 2.17.57 (002.8)

І.В. Шаврина

БІОЕТИКА І РЕЛІГІЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблем, що є спільними для біоетики й релігії. Особлива увага приділяється проблемі моральнісного вибору людини, який може мати як світський, так і релігійний характер. Розглядається одна з головних проблем біоетики – формування біоетичного світогляду, який пов'язаний з моральнісним вибором, моральнісною відповідальністю і моральнісним правом людини. Аналізується актуальність проблем релігійного плану для біоетики як науки нового цивілізаційного суспільства.

Ключові слова: біоетика, релігія, людина, особистість, право, відповідальність, вибір, моральність, життя, смерть, біотехнології.

Вступ

Проблема співвідношення біоетики і релігії визначається низкою причин як науково-теоретичного, так і соціокультурного плану. Сучасний етап розвитку наукової думки характеризується появою нового феномену – біоетики. Біоетика є наукою інтегративною, що синтезує знання про людину, які вже обґрунтовані в медицині, психології, психіатрії, релігійній антропології, філософській антропології та ін. Моральнісний аспект є центром біоетики, він пов'язаний з її ставленням до всього живого, до життя як такого. Через це можна говорити про становлення біоетичного світогляду як цілісної системи поглядів на проблему людини. Початок процесу формування біоетичного світогляду тісно пов'язаний із науковим поступом, біомедичними практиками, загостренням проблем релігійного характеру. Унікальність біоетичного дискурсу створює передумови для розробки філософсько-методологічного ґрунту для дослідження біоетичного світогляду. Методологічна значущість проблеми пов'язана з необхідністю переосмислення фундаментальних філософських проблем, які стосуються визначення атрибутивних характеристик людини.

Ступінь розробленості проблеми

Сучасний період як вітчизняної, так і зарубіжної науки визначається дослідницької увагою до проблем біоетики з боку філософів, релігієзнавців, медиків, психологів, теологів, юристів та ін. Особливу увагу привертає біоетика дослідників в Америці й Західній Європі. Важливе значення сьогодні мають праці фундатора біоетики, американського лікаря В.Р. Поттера [9] щодо інтерпретації історичної еволюції смислового змісту поняття «біоетика». Окрім

того, слід відмітити науково-теоретичні ідеї в західноєвропейській філософії, зокрема у таких її представників, як І. Кант, І. Бентам, Д. Мур та ін. Еволюційна етика (Г. Спенсер, П. Кропоткін, В. Ефроїмсон), етика російських космістів (М. Федоров), етика «благоговіння перед життям» А. Швейцера також розкривають особливості становлення біоетики. Сучасні дослідники проблем біоетики – це такі відомі західноєвропейські вчені, як Г. Броуді, А. Геллерс, Д. Каллахан та ін. В Україні – це відомі дослідники – С. Вековшиніна [2], Л. Глебова [3], С. Денисенко [3], В. Кулініченко [2; 5], М. Попов [8], І. Сенюта [10; 11], Г. Терешкевич [12] та ін. Слід зазначити, що в сучасному світі проблеми біоетики викликають підвищений інтерес з боку православної, католицької, мусульманської, іудейської та інших конфесій. Питання релігійної моралі, що репрезентовані в біоетичному дискурсі, висвітлено в енциклопіках, виступах Папи Римського, в працях теологів.

Метою статті є методологічний аналіз тих проблем, які є актуальними для релігії й біоетики.

Основна частина

Однією з головних проблем біоетики є проблема морального вибору, оскільки на неї обернені й цілі, й завдання біоетики. Унікальність морального вибору в біоетиці полягає в тому, що цей вибір завжди тісно пов'язаний з екзистенціальними цінностями людини і реалізується на рівні великої значущості для соціуму. Йдеться про те, що в процесі життєдіяльності реалізуються в своїй діалектичній взаємодії й об'єктивне, тобто, те, що існує, яке містить у собі минуле-сучасне; й суб'єктивне як вияв цілокупності